

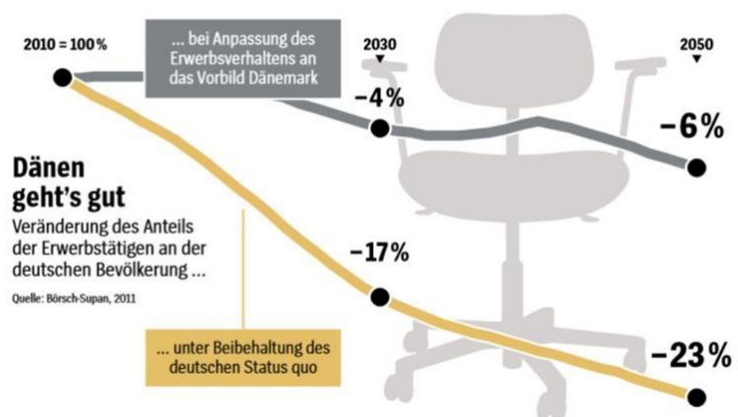
Az ezüst cunami

A nyugati világban egyre nagyobb figyelem irányul a már nyugdíjas korú, de még munkaképes emberek sorsára, társadalmi státuszára. E réteg elnevezésének variációi is a probléma súlyára utalnak. Szabad fordításban: „gerontológiai aktívoknak”, „napnyugtázóknak”, „éjszakai csúcsrajáróknak”, „még esélyeseknek” és „baglyoknak” is nevezik őket (mely utóbbi angol szó az idős, de még mindig, bár már kevesebbet dolgozó kezdőbetűiből áll). A születéskor várható átlagos élettartam emelkedik, miközben a születések száma csökken. A lakosság elöregedik. A 65 évnél idősebbek aránya az OECD-országokban 2015-ben 16 százalék volt, a század közepére 25 százalék lesz. A gazdag országokban ma születő kislányok rendre meg fogják érni a százéves kort. Ez rontja a munkaképes korúak és az eltartottak arányát, és számtalan társadalmi-gazdasági problémát okoz: munkaerőhiányt, stagnáló gazdaságot, csökkenő adóbevételeket, a költségvetési kiadások elszaladását, a nyugdíjalapok és az egészségbiztosítás megterhelését. Ez utóbbi kettő már ma is a gazdag országok GDP-jének a 16 százalékát teszi ki.

A szociális érzékenységű kormányok gyermekvállalást ösztönző intézkedéseket hoznak – nem sok eredménnyel. (Bár könnyen meglehet, hogy azok nélkül még kevesebb gyermek születne.) A fogyasztói társadalomban nem divat a többgyermekes nagycsalád. A bevándorlás elősegítése ezt a problémát hivatott orvosolni, de már egyre több ország látja be, hogy – a harmadik világból jöttek esetében – ez nem járható út. A megoldás kulcsa abban rejlik, hogy a hosszabb életkor egyben több egészséges évet is jelent. A mai hetvenesek – testi-lelki állapotukat tekintve – a hetvenes évek hatvanasainak felelnek meg. Ezért lehetővé kell tenni, hogy az idős emberek 65 éves koruk után is dolgozhassanak.

A dánok – úgy tűnik, megtalálták a megoldást. Egyrészt nem engedik, hogy a fiatalok szinte tetszés szerinti ideig elhúzzák egyetemi éveiket, másrészt kitolják a nyugdíjkorhatárt. A németek modellezték a dán mintát, és arra a következtetésre jutottak, hogy ha a fiatalok két évvel korábban kezdenek el

dogozni, az idősek pedig két évvel később mennek nyugdíjba, elviselhetővé válna a nyugdíjasszákra nehezedő nyomás. Ily módon 2050-ben a keresőképesek aránya csupán csak 6 százalékkal lenne alacsonyabb – szemben az ezen intézkedések nélküli 23 százalékos csökkenéssel.¹

¹ Der Spiegel 15/2015.

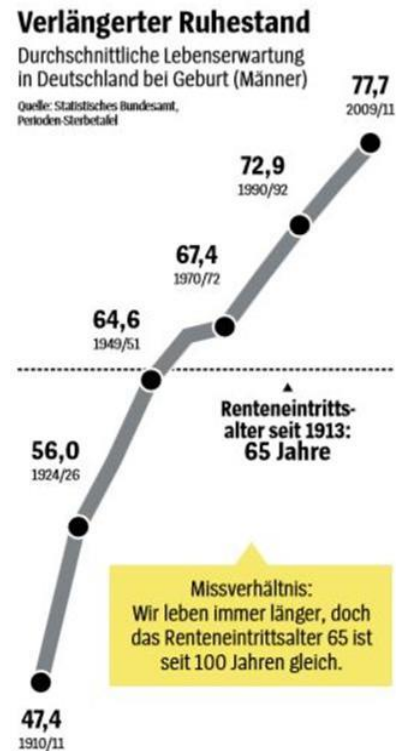
Egy amerikai tanulmány szerint „ha az elöregedés szempontjából kritikus országokban (mint Németország, Japán vagy Spanyolország) 2010 és 2050 között minden évtizedben 2-2,5 évvel kitolnák a nyugdíj-korhatárt, ez elég lenne ahhoz, hogy kiküszöböljék a demográfiai változásokat” – olvashatjuk az Economist 2017 július 8-i számának az e témával foglalkozó mellékletében. Ezen időszak alatt a 85 év fölöttiek száma mindegyik más korcsoportnál jóval gyorsabban fog növekedni, nem csak a fejlett világban, de globálisan is. A jelenséget „ezüst időbombának”, „szürke cunaminak” nevezik.

Németországban 1910-ben 47,4 év volt a várható átlagos életkor, ma már 80 év körül van. És szinte hihetetlen, hogy a nyugdíjjogosultság még most is ugyanúgy 65 év, mint száz évvel korábban. A szakszervezetek ezt vívmánynak tekintik, és ragaszkodnak hozzá, holott a legtöbb idős ember nyugdíjas korában is szeretne dolgozni, csak rugalmasabb feltételek mellett.²

De képesek-e az idősek tovább dolgozni, nem romlik-e a munkavégző képességük? Amerikában a 65 és 75 év közöttiek 80 százaléka még eléggé egészséges ahhoz, hogy dolgozni tudjon, és a 85 fölöttieknél is még 55 százalékos ez az arány. Az idősek lassabbak, mint a fiatalok, de kevesebb hibát vétének. A rutin munkákban az idősek produktivitása csökken, de a tudás-igényes feladatokban nincs különbség idős és fiatal között. A szociális készségek terén az idősek teljesítenek jobban. Ezért a munkahelyeken vegyes, „multigenerációs” csoportok kialakítására célszerű törekedni. A felmérések azt mutatják, hogy az idősek a kisvállalkozások alapításában sem maradnak le a fiataloktól.

A szabályozás és az intézményrendszer egy törésszerű változásra van kialakítva: 65 évig munka, utána nyugdíj. Itt most azonban egy nagy létszámú, egyre növekvő és gazdaságilag is, munkaerőként és vásárlóként egyaránt egyre jelentősebb társadalmi rétegről van szó. A helyzet új szabályozást és új intézményeket igényel. Az erősen beidegződött oktatás – munkásélet – nyugdíj hármass felosztást meg kell törni.

A '40-es években megalkotott „tínédzser” kifejezés fantasztikus karriert futott be: a szociológiában, a pszichológiában, de főként a marketingben; egy új, dinamikus, sajátos igényű és nagyszámú fogyasztói csoportot jelölt meg. Hasonló jelenség kezdeteinek vagyunk most a tanúi. Megjelent egy szintén sajátos és igen kiterjedt fogyasztói réteg: azok a nyugdíjasok, akik előtt még egészséges évek állnak, munkaképesek, és jelentős vásárlóerőt képviselnek. A McKinsey elemző intézet szerint Nyugat-Európa városaiban mostantól kezdve a fogyasztás növekedése nagyjából annak a társadalmi rétegnek lesz tulajdonítható.

² Der Spiegel 15/2015.

A munkáslét és a nyugdíj közti átmenetet fokozatossá kell tenni. Ezzel párhuzamosan a nyugdíj- sémákat, nyugdíjbiztosítási formákat, az életbiztosításokat is az új helyzet követelményeihez kell szabni. Az átalakítások fő követelménye a rugalmasság. Olyan biztosítási sémákat is ki kell dolgozni, melyek számolnak az idős emberek legfontosabb megtakarítási formájával, lakásukkal. (Példa erre az Amerikában alkalmazott „fordított jelzalog”: a biztosító havi járadékot fizet a tulajdonosnak annak fejében, hogy végül az övé lesz a lakás.) Az utolsó éveikben pedig arra kell törekedni, hogy az idős ember – a szaporodó műszaki-informatikai eszközök felhasználásával, mint amilyen az „okos otthon” – minél tovább képes legyen az önálló életvitelre. Jó lehetőségeket teremt a nyugdíjas korúaknak a „sharing economy”, ahol a munkavégzés nem folyamatos, hanem alkalmi: részvétel a taxiztatásban, lakásuk alkalmi kiadása.

A jóléti államokban a nyugdíjak fedezetét a ma dolgozók keresik meg, és ez intergenerációs feszültségeket okoz. A gazdag országokban azonban a ma 65 évesek még átlagosan további húsz évig fognak élni, s fele arányban munkaképesek maradnak. Ezért elkerülhetetlen, hogy az intergenerációs szolidaritáson alapuló nyugdíjrendszerekhez a már nyugdíjas korúak is hozzájáruljanak. A téma kapcsán az Economist melléklete egy fontos összefüggésre hívja fel a figyelmet: szoros pozitív kapcsolat van a várható életkor és az iskolázottság között. A gazdag országokban ez kisebb (megközelíti a tíz évet), a szegényekben nagyobb: Magyarországon – de Lengyelországban is - a magasan képzettek 14-15 évvel tovább fognak élni, mint akiknek alacsonyabb az iskolai végzettségük. Ez egyben azt is jelenti, hogy amint az iskolázottság egyre nő (és idővel átcsap az élethossziglani tanulásba), az átlagéletkor is emelkedik. (A képzettebbek hosszabb életkora jobb anyagi helyzetüknek és egészségesebb életmódjuknak köszönhető: körükben kisebb mértékű az elhízás, a dohányzás, az alkohol- és kábítószer-fogyasztás, és jobb, egészségesebb környezetben élnek.)

„A hosszabb életkor eljövendő társadalmi és gazdasági haszna – írja az Economist – azzal lesz egyenlő, mint amikor a nők tömegesen beléptek a munkaerőpiacra a hetvenes években.” Ennek a haszonnak a learatásához szükség van mind a kormányok, mind a vállalati szféra szemléletváltására. A vállalatok egyelőre idegenkednek az idősebb, nyugdíjas korú munkaerő foglalkoztatásától. Meg kell győzni őket, hogy ez nem jótékonykodás, hanem jövedelmező üzlet. A magyar kormány a nyugdíjas szövetkezetek létrehozásával helyes lépést tett ebben az irányban.

Kiss Károly
közgazdász és társadalomkutató

(megjelent a Magyar Idők 2017 okt. 5-i számában)

Források:

The Economist July 8th 2017. The New Old. Special Report. The Economics of Longevity.

Der Spiegel 31/2017. Abschied vom Stützstrumpf. (Barbara Hardinghaus, Dialika Neufeld)

Der Spiegel 15/2015. Die Demokalypse bleibt aus.

HVG 2017 május 25. Idősebbek is elkezdhetik. (G. Tóth Hilda)

Kiss Károly: Mi vár az előregedő társadalmakra?

http://kisskaroly.x3.hu/publicisztika/mi_var_az_eloregedo_tarsadalmakra.pdf

Magyar Idők 2017 szept. 4. Egyre több a nyugdíjas-szövetkezet. (Nagy Kristóf)

Magyar Nemzet 2017 ápr. 26. Jövönk a számok tükrében. (B. Kovács Gergely)

The Economist August 26th 2017. Retirement accounts. Ageing and wages.